

วารสารความเป็นธรรมทางสังคมและความเหลื่อมล้ำ

ครอบครัวกับการตีตรา: กลไกสองด้านของการหยุดและซ้ำเติมผู้ขายยา

Family and Stigma: Overlapping Roles in the Nonlinear Path of Yaba Cessation

วาสนา ศรีจำปา^ก ศยามล เจริญรัตน์^ข และ ภควรรณพร พิศุทธิสุวรรณ^ค

Wassana Srijumpa^a Sayamol Charoenratana^b and Phakawanaporn Phisuthisuwan^c

^กเอกพัฒนาการมนุษย์และครอบครัว สาขาวิชามนุษย์นิเวศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

^ขศูนย์ความมั่นคงของมนุษย์และความเท่าเทียม สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^คภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตเฉลิมพระเกียรติ สกลนคร

^aHuman and Family, Development School of Human Ecology,
Sukhothai Thammathirat Open University

^bCenter for Human Equity and Equity (HuSE), Social Research Institute, Chulalongkorn University

^cSocial Science Department, Faculty of Liberal Arts and Management Science,
Kasetsart University Chalermphrakiat Sakon Nakhon Campus (KU.CSC)

บทคัดย่อ

บทความชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของครอบครัวและผลของการตีตรา โดยมุ่งอธิบายครอบครัวในฐานะ กลไกเชิงระบบ ที่ไม่ได้มีเพียงมิติเดียว หากแต่ดำรงอยู่ทั้งในฐานะตาข่ายรองรับ ที่ช่วยประคับประคองสมาชิก และคานงัดแห่งการเปลี่ยนแปลง ที่ผลักดันให้เกิดการฟื้นฟู การวิจัยนี้ใช้ระเบียบวิธีเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลผ่านการสัมภาษณ์เชิงลึก กับผู้ใช้หรือผู้เคยใช้ยาบ้าและสมาชิกในครอบครัว ข้อมูลที่ได้สะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัวมีบทบาทสองด้านอย่างชัดเจน ด้านหนึ่งคือ แรงดึง ที่คอยโอบอุ้ม สนับสนุน และสร้างแรงบันดาลใจในการเลิกยา ขณะที่อีกด้านหนึ่งคือ แรงผลัก ที่เกิดจากการประชด การตอกย้ำ และการตีตราจากคนใกล้ชิด ซึ่งสร้างบาดแผลทางจิตใจรุนแรงกว่าการตีตราจากสังคมภายนอก โดยผลการศึกษายัง

¹Corresponding author, Wsrijumpa3@gmail.com

ชี้ให้เห็นว่า เส้นทางการเลิกยาบ้ามิได้เป็นเส้นตรง หากเต็มไปด้วยความพยายาม การสะกดล้ม และการหวนกลับไปใช้ซ้ำ บทบาทของครอบครัวจึงดำรงอยู่ในลักษณะซ้อนทับ ทั้งในฐานะ พลังบวกที่ประคับประคอง และ เงาของการตีตราที่ซ้ำเติม การทำความเข้าใจพลวัตดังกล่าวจึงมีความสำคัญยิ่งต่อการออกแบบมาตรการและแนวทางฟื้นฟูที่ยั่งยืน ซึ่งจะสะท้อนให้เห็นอย่างละเอียดในผลการศึกษานำเสนอในส่วนถัดไป

คำสำคัญ: ครอบครัว; การตีตรา; ยาบ้า

Abstract

This article aims to examine the roles of the family and the impact of stigma, focusing on the family as a systemic mechanism that does not operate in a single dimension but functions both as a *supportive net* that helps sustain and protect its members, and as a *lever of change* that can drive recovery. The study employed a qualitative research methodology, collecting data through in-depth interviews with individuals who use or formerly used methamphetamine (yaba) and their family members. The findings reveal that families play two distinct roles. On the one hand, they act as a pulling force, providing care, support, and inspiration for cessation. On the other hand, they may also serve as a pushing force, manifested through sarcasm, repeated reminders, and stigmatization from close relatives, which create deeper psychological wounds than stigma from outsiders. The study further indicates that the path to quitting yaba is nonlinear, often characterized by effort, relapse, and repeated attempts. Family roles thus emerge in overlapping forms: both as a positive force that sustains and as a shadow of stigma that undermines. Understanding these dynamics is crucial for designing sustainable rehabilitation strategies and measures, which will be discussed in greater detail in the subsequent sections of this study.

Keywords: Family; Stigma; Yaba

บทนำ

ครอบครัวถือเป็นสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดกับบุคคลมากที่สุด อีกทั้งยังเป็นสถาบันทางสังคมพื้นฐานที่มีบทบาทสำคัญต่อพัฒนาการและพฤติกรรมของบุคคลในทุกช่วงชีวิต ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวถือเป็นทั้งแหล่งหล่อหลอมค่านิยมและรูปแบบการดำเนินชีวิต และเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันให้สมาชิกครอบครัว ไปเผชิญและจัดการกับปัญหาที่ซับซ้อน จากการเปลี่ยนแปลงในมิติต่าง ๆ ทั้งเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม เทคโนโลยี ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ และก็อาจนำมาซึ่งผลกระทบโดยตรงต่อความเข้มแข็ง

และความมั่นคงของสถาบันครอบครัวเช่นเดียวกัน (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2567) เพราะ แม้ครอบครัวจะถูกจัดว่าเป็นกลไกสำคัญในการสร้างภูมิคุ้มกันทางสังคมและทางจิตใจแก่สมาชิก แต่การพัฒนาที่รวดเร็ว อาจมีส่วนเกี่ยวข้องที่ส่งผลให้เกิดปัญหาทางสังคมที่หลากหลาย และปัญหาเรื่องยาบ้า ก็ถือได้ว่าเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความเข้มแข็งดังกล่าว เพราะยาบ้า ไม่ได้สร้างผลกระทบต่อมิติสุขภาพเพียงเท่านั้น แต่ในทางสังคม ยาบ้ากลับก่อให้เกิดผลกระทบในระยะยาวอย่างต่อเนื่องและเรื้อรัง เพราะแม้การใช้ยาจะยุติลงแล้ว แต่ผลจากการเข้าไปยุ่งเกี่ยว ยังคงอยู่และสามารถส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางจิตใจ โครงสร้างและหน้าที่ รวมถึงความสัมพันธ์ภายในครอบครัวได้อย่างต่อเนื่อง

ข้อมูลของกรมกิจการสตรีและครอบครัว สะท้อนว่า ยาเสพติดเป็นหนึ่งในปัจจัยที่กระตุ้นให้เกิดความรุนแรงในครอบครัว (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2567) แต่กระนั้น สังคมก็ยังคาดหวังให้ครอบครัวทำหน้าที่เป็นกลไกหลักทั้งในการป้องกันและการฟื้นฟูผู้ที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด อย่างไรก็ตาม ปัญหาการใช้ยาเสพติด โดยเฉพาะยาบ้า ที่ไม่ได้ส่งผลกระทบเฉพาะต่อผู้ใช้เท่านั้น หากแต่ยังสะท้อนต่อระบบความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ทั้งในด้านอารมณ์ บทบาท และความคาดหวัง เพราะเมื่อสมาชิกในครอบครัวเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาบ้า คนในบ้านต้องแบกรับความรู้สึกผิดหวัง เสียใจ หรือโกรธจากการรับรู้ว่าคุณที่ตนรักเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต้องห้ามตามกฎหมาย ขณะเดียวกัน พวกเขาก็ยังต้องทำหน้าที่ในฐานะครอบครัว ให้แก่ผู้ใช้ยาในกระบวนการเปลี่ยนแปลงตนเอง เพราะยาบ้าในความเข้าใจของหลายครอบครัวไม่ได้ถูกมองเพียงในมิติของสุขภาพจิตหรือร่างกาย หากแต่ถูกเชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับภาพลักษณ์ทางกฎหมายและศีลธรรม ซึ่งนำไปสู่การตีตราไม่เพียงต่อตัวผู้ใช้ แต่ยังรวมถึงสมาชิกคนอื่นในบ้านที่ต้องแบกรับคำครหาไปด้วย และบางครั้งนำไปสู่บรรยากาศของความขัดแย้ง ความตึงเครียด และความเหนียวแน่นทางอารมณ์ที่สะสมเรื้อรังท่ามกลางกระบวนการเลิกยาที่ไม่แน่นอน ครอบครัวจึงกลายเป็นทั้ง “พื้นที่ของความหวัง” และ “พื้นที่ของความเปราะบาง” ไปพร้อมกัน

การทำความเข้าใจบทบาทของครอบครัวในกระบวนการฟื้นฟูจากการใช้ยาเสพติด จึงไม่อาจมองผ่านเพียงภาพความเป็นผู้สนับสนุนหรือผู้แบกรับผลกระทบเท่านั้น แต่ต้องพิจารณาอย่างลึกซึ้งถึงความรู้สึกภายใน แรงผลักดัน แรงเสียดทาน และพลวัตของความสัมพันธ์ที่ดำเนินอยู่ภายใต้แรงกดดันของทั้งระบบกฎหมาย สังคม และอารมณ์ส่วนบุคคล

อย่างไรก็ตาม เรื่องการตีตรา สำหรับมุมมองของผู้ใช้/เคยใช้ยาบ้า พวกเขาไม่ได้กังวลต่อการตีตราจากคนนอกมากนัก เพราะต่างไม่ได้คาดหวังความเข้าใจจากผู้คนภายนอก เพราะส่วนหนึ่งรู้สึกว่า การยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าย่อมนำมาสู่มุมมองของผู้อื่นในสังคมในเชิงแง่ลบอยู่แล้ว แม้จะยังไม่เคยเผชิญกับการตีตราหรือเลือกปฏิบัติแบบซึ่งหน้าด้วยตนเองก็ตาม

พวกเขาก็มีเพียงแค่หวังที่คำนึงว่าพฤติกรรมที่พวกเขากระทำจะกระทบต่อครอบครัวหรือไม่ ขณะที่หากการตีตรา เกิดจาก “คนใกล้ชิด” โดยเฉพาะครอบครัวหรือเพื่อนสนิท ที่การตีตรา ผ่านคำพูดประชดประชัน การเปรียบเทียบ หรือการตำหนิซ้ำ ๆ ไม่สิ้นสุด จะมีน้ำหนักทางอารมณ์สูงกว่าจากคนในสังคมทั่วไป

การสัมภาษณ์ผู้ใช้/เคยใช้ยาบ้า ข้อมูลหลายส่วนสะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัว สำหรับพวกเขา ยังคงมีความสำคัญ กล่าวคือ ครอบครัว มีส่วนในการ “ดึง” ให้พวกเขาเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าได้ ผ่านน้ำตาและความห่วงใยของคนใกล้ชิดของคนในครอบครัว ขณะเดียวกัน ถ้อยคำหรือท่าทีจากครอบครัวที่เต็มไปด้วยการตอกย้ำและตำหนิซ้ำ ๆ อาจกลับกลายเป็นแรง “ผลัก” ที่ทำให้ผู้ใช้ยวนกลับไปใช้ซ้ำ ค่อย ๆ ถอยห่างจากครอบครัว และพบว่า ในบางกรณีถึงขั้นแสดงพฤติกรรมทำร้ายตนเองในเชิงประจักษ์ประจักษ์ อันเป็นผลจากความรู้สึกสิ้นหวังและการไม่สามารถหลุดพ้นจากการติดยาได้ ด้วยเหตุนี้ ครอบครัวจึงเป็นกลไกเชิงระบบ (systemic mechanism) ที่สามารถกำหนดทิศทางการฟื้นฟูหรือการวนกลับไปใช้สารเสพติดของสมาชิกได้ (Guy-Evans, 2024)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อชี้ให้เห็นผลกระทบของการติดยา โดยเฉพาะเมื่อต้นทางมาจากครอบครัวเอง ซึ่งแม้การติดยานั้นอาจเกิดขึ้นจากความหวังดี แต่กลับก่อให้เกิดบาดแผลทางจิตใจและบั่นทอนความพยายามของผู้ใช้ในการยุติการใช้ยาบ้า ทำให้สมาชิกค่อย ๆ ถอยห่างจากครอบครัวที่ควรจะเป็นพื้นที่พึ่งพิงที่สำคัญที่สุด ขณะเดียวกัน บทความยังมุ่งอธิบายบทบาทของครอบครัวในฐานะกลไกเชิงระบบ ที่ไม่ได้มีเพียงมิติเดียว หากแต่ครอบครัวยังสามารถทำหน้าที่ได้ทั้งในฐานะตาข่ายรองรับที่ช่วยประคับประคองสมาชิก และคานงัดแห่งการเปลี่ยนแปลงที่ผลักดันให้เกิดการฟื้นฟูได้ ซึ่งทั้งหมดนี้จะสะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนยิ่งขึ้นผ่านผลการศึกษาในส่วนถัดไป

วรรณกรรมปริทัศน์และกรอบแนวคิด

การทำความเข้าใจการติดยาและสิ่งแวดล้อมที่ใกล้ชิดของผู้ใช้/เคยใช้ยาบ้า ยังคงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่มีความซับซ้อน การทบทวนแนวคิดเรื่องการติดยา จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำความเข้าใจบทบาทของครอบครัวในกระบวนการฟื้นฟูจากการใช้ยาบ้า เพราะทำให้มองเห็นกลไกเชิงสังคมที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังถ้อยคำหรือการปฏิบัติที่บั่นทอนศักดิ์ศรี ขณะเดียวกัน การหยิบยกทฤษฎีระบบนิเวศมนุษย์ จะมีส่วนช่วยขยายมุมมองว่าพฤติกรรมของบุคคล เชื่อมโยงกับปฏิสัมพันธ์ในหลายระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน ไปจนถึงโครงสร้างสังคม การทบทวนแนวคิดทั้งสองจึงเป็นรากฐานสำคัญในการทำความเข้าใจพลวัตของครอบครัว ทั้งในฐานะแรงดึงที่โอบอุ้ม และแรงผลักที่สั่นคลอน ดังนี้

1. แนวคิดการติดยา (Stigma)

สำหรับแนวการติดยา มีรากฐานจากงานของ Goffman (1963) โดยอธิบายว่า การติดยา เป็นกระบวนการที่บุคคลถูกลดทอนคุณค่าและสถานะทางสังคม เนื่องจากมีลักษณะหรือพฤติกรรมที่ถูกมองว่าไม่เป็นที่ยอมรับหรือต่ำกว่ามาตรฐานของสังคม การติดยาทำให้บุคคลถูกจัดวางในฐานะ “คนนอก” (outsider) และถูกจำกัดสิทธิหรือโอกาสในการมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเท่าเทียม โดยการติดยาถือเป็นกระบวนการเชิงพลวัต (dynamic process) กล่าวคือ การติดยาเป็นการเชื่อมโยงการรับรู้ ทัศนคติ อารมณ์ และพฤติกรรม โดย

มีผลทั้งในระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม และระดับสังคม การตีตราจึงไม่เพียงส่งผลต่อผู้ที่ถูกตีตรา แต่ยังเป็นกลไกที่ตอกย้ำความเหลื่อมล้ำและการกีดกันทางสังคมอย่างเป็นระบบ (Livingston et al., 2012)

สำหรับพัฒนาการของแนวคิดการตีตรา พบว่า ความหมายของการตีตราขยายโดยนักวิจัย โดยแบ่งการตีตราออกเป็นมิติที่หลากหลายมากขึ้น เช่น การตีตราสาธารณะ (public stigma) ที่สะท้อนการรับรู้เชิงลบจากสังคม การตีตราตนเอง (self-stigma) ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลซึมซับทัศนคติเชิงลบเหล่านี้จนกระทบต่อคุณค่าในตนเอง ตลอดจนการตีตราเชิงโครงสร้าง (structural stigma) ที่ปรากฏผ่านนโยบาย สถาบัน หรือกฎหมายที่เลือกปฏิบัติ (Corrigan et al., 2006; Link & Phelan, 2001)

การตีตรา เป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวและสามารถเกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน ผ่านการแสดงออกและการสื่อสารทั้งจากคำพูด ท่าที หรือการปฏิบัติที่สะท้อนทัศนคติทางลบต่อบุคคลหรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งอย่างขาดความระมัดระวัง ล้วนสามารถก่อให้เกิดการตีตราและการเลือกปฏิบัติได้โดยตรง ซึ่งบางครั้ง ในมุมมองของผู้กระทำ อาจไม่ได้ตั้งใจ หรือมักลดทอนให้ดูเหมือนการกระทำเหล่านี้เป็นเพียงเรื่องเล็กน้อย แต่การตีตรากลับทิ้งร่องรอยและสร้างบาดแผลทางจิตใจที่ลึกซึ้งต่อผู้ที่ถูกกระทำ โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการใช้ยาบ้า ซึ่งมักถูกมองว่าเป็นสิ่งผิดและอันตราย ทำให้การตีตรามีความรุนแรงมากขึ้นและยังบั่นทอนศักดิ์ศรีของผู้ใช้ เพราะแม้การใช้ยาบ้า จะเป็นสิ่งที่สามารถยุติได้ แต่พวกเขาต้องเผชิญกับภาวะการตีตราและทัศนคติลบจากสังคมอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ส่งผลเสียต่อทั้งสุขภาพและคุณภาพชีวิต ซึ่งการตีตรา มีส่วนสำคัญนำไปสู่การเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเข้ารับการรักษา ส่งผลให้ แม้ว่าจะมีเครื่องมือและวิธีการบำบัดที่ปลอดภัยและมีประสิทธิภาพเพียงใด แต่ตราบาปทางสังคมที่หยั่งรากลึกให้พวกเขาอย่างไม่จบสิ้นนี้ ทำให้หลายคนไม่กล้าแสวงหาความช่วยเหลือเพื่อให้เขาหลุดพ้นจากปัญหายาเสพติด (National Institute on Drug Abuse, 2021)

การศึกษาและการหยิบยกแนวคิดการตีตรา โดยเฉพาะในกลุ่มเปราะบางที่เกี่ยวข้องกับยาเสพติด จึงยังคงเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่ยังคงมีความซับซ้อน ดำรงอยู่ในปัจจุบัน และยิ่งจะทวีความรุนแรงของบาดแผลและความรู้สึกมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะหากการตีดรานั้นมาจากคนใกล้ชิดอย่างคนในครอบครัว ซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมใกล้ตัวมากที่สุดของพวกเขา

2. ทฤษฎีระบบนิเวศมนุษย์ (Ecological Systems Theory: EST)

สำหรับทฤษฎีระบบนิเวศมนุษย์ บรอนเฟนเบรนเนอร์ (Bronfenbrenner, 1979) อธิบายว่า เป็นพัฒนาการของบุคคล ที่เกิดจากอิทธิพลของสิ่งแวดล้อมหลายระดับที่เชื่อมโยงกัน ตั้งแต่สภาพแวดล้อมใกล้ชิดโดยตรง เช่น ครอบครัว ไปจนถึงโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในภาพรวม โดยบรอนเฟนเบรนเนอร์ แบ่งสิ่งแวดล้อมออกเป็น 5 ระบบ

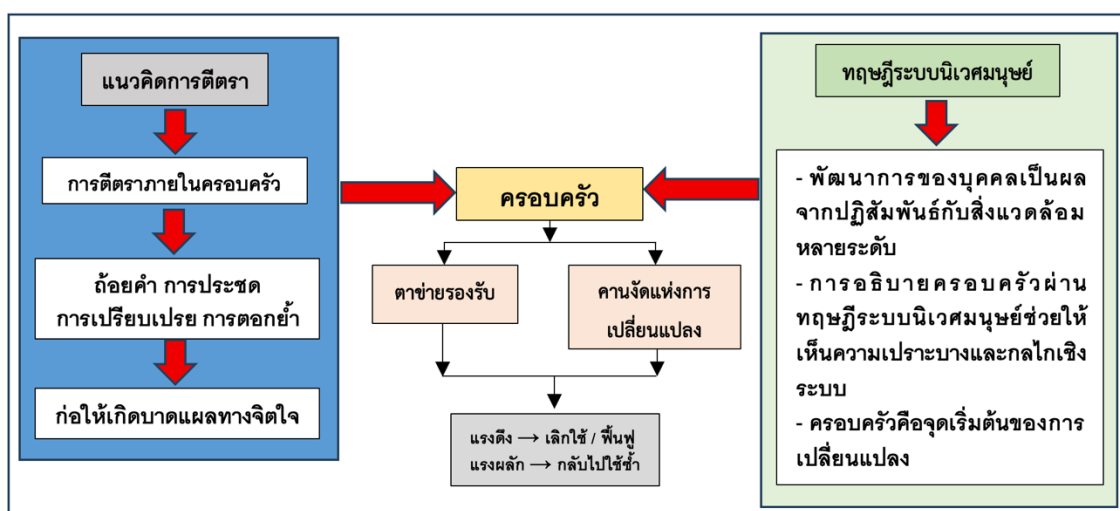
เริ่มจาก **microsystem** ซึ่งเป็นสภาพแวดล้อมใกล้ตัวที่สุด เช่น ครอบครัว เพื่อน และครู ที่บุคคลเรียนรู้ผ่านการสังเกตและปฏิสัมพันธ์โดยตรง ต่อมาคือ **mesosystem** ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่าง **microsystem** ต่าง ๆ เช่น ความร่วมมือระหว่างครูกับผู้ปกครองที่ส่งผลต่อความสอดคล้องของการเลี้ยงดูและการเรียนรู้

ส่วน **exosystem** หมายถึง ปัจจัยภายนอกที่บุคคลไม่สามารถควบคุมได้ เช่น นโยบายการศึกษา บริการสังคม หรือสภาพชุมชน ขณะที่ **macrosystem** เป็นกรอบโครงสร้างใหญ่ที่ครอบคลุมค่านิยม วัฒนธรรม และความเชื่อของสังคม สุดท้ายคือ **chrono system** ซึ่งสะท้อนมิติของเวลาและการเปลี่ยนแปลงตามช่วงชีวิต เช่น ความแตกต่างของประสบการณ์ระหว่างวัยเด็กกับวัยรุ่น ทั้งหมดนี้ชี้ให้เห็นว่าบุคคลไม่ได้เติบโตอย่างโดดเดี่ยว หากแต่ถูกกำหนดโดยพลวัตของสิ่งแวดล้อมรอบด้านในทุกระดับ (EBSCO, 2024)

การทบทวนและการหยิบยก ทฤษฎีระบบนิเวศมนุษย์ เข้ามาเป็นมุมมองในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ หวังเพื่อสะท้อนให้เห็นว่า ปัจจัยด้านสิ่งแวดล้อมแต่ละระดับ ล้วนมีบทบาทต่อการเติบโตและพฤติกรรมของบุคคล กล่าวคือ เพราะพัฒนาการของบุคคล ไม่ได้เกิดขึ้นจากปัจจัยส่วนบุคคลเพียงลำพัง แต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์ที่ซับซ้อนกับระบบสิ่งแวดล้อมที่ซ้อนทับกันหลายระดับ ดังนั้น การหยิบยกทฤษฎีระบบนิเวศมนุษย์ เข้ามาเป็นช่วยอธิบาย จึงมีส่วนช่วยให้การวิเคราะห์ครอบคลุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องที่สัมพันธ์และซับซ้อนได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในเรื่องที่มีความเปราะบาง ผ่านปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว บนการสื่อสารในแต่หว่างสมาชิกในครอบครัว และการตีตรา ซึ่งจะช่วยให้เห็นว่าครอบครัว ในฐานะสภาพแวดล้อมที่ใกล้ชิดที่สุด สามารถทำหน้าที่เป็นทั้งอุปสรรคและแรงผลักดันในการทำให้สมาชิกฟื้นตัวได้ในรูปแบบใดบ้าง (Guy-Evans, 2024)

การศึกษาและการหยิบยกทฤษฎีระบบนิเวศมนุษย์ จึงมีส่วนช่วยในการที่จะทำให้เกิดการชี้ให้เห็นและเน้นย้ำว่า ครอบครัว คือจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงที่สามารถเป็นทั้งแรงดึงให้ผู้เข้ายาบ้า สามารถยุติการใช้ได้ หรือ กลายเป็นแรงผลักดันที่บั่นทอนความพยายามในการยุติการใช้ยาบ้า ผ่านการตีตราจากภายในครอบครัว

3. กรอบแนวคิด

รูป 1 ความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดการตีตราและทฤษฎีระบบนิเวศมนุษย์ ที่เกี่ยวข้องกับครอบครัว

กรอบแนวคิดข้างต้น (รูป 1) เป็นการแสดงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดการตีตราและทฤษฎีระบบนิเวศมนุษย์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับครอบครัว ให้เห็นอย่างเป็นระบบ กล่าวคือ ครอบครัวไม่ได้เป็นเพียงผู้รับผลกระทบ แต่ยังเป็น กลไกเชิงระบบ ที่สามารถเป็นทั้งแรงดึงหรือแรงผลักดันในการฟื้นฟู ซึ่งทั้งหมดนี้อยู่ภายใต้โครงสร้างสิ่งแวดล้อมหลายระดับที่โอบล้อมบุคคลอยู่ตลอดเวลา

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) เพื่อศึกษาประสบการณ์และมุมมองของกลุ่มตัวอย่าง ใช้วิธีการคัดเลือกด้วยวิธีการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ ผู้ใช้หรือเคยใช้ยาบ้า จำนวน 20 คน และสมาชิกครอบครัว เช่น บิดามารดา คู่สมรส หรือพี่น้อง จำนวน 20 คน ซึ่งกลุ่มตัวอย่างทั้งสองกลุ่มนี้เป็นผู้มีประสบการณ์ตรง จึงสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการตีตราและความสัมพันธ์ของครอบครัว จากผลกระทบที่เกิดจากการที่สมาชิกครอบครัวเข้าไปพัวพันกับยาบ้าที่ผ่านมาได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้าน

สำหรับเครื่องมือหลักที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แนวคำถามกึ่งโครงสร้าง (semi-structured interview guide) ที่ประกอบด้วยคำถามปลายเปิด ซึ่งถูกออกแบบให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์และกรอบแนวคิดการวิจัย โดยคำถามมีลักษณะยืดหยุ่น ไม่ชี้นำ และสามารถปรับให้เหมาะสมกับผู้ให้ข้อมูลแต่ละคน เพราะแม้จะมีการกำหนดประเด็นหลักไว้ล่วงหน้า แต่การสัมภาษณ์ยังเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้เล่าประสบการณ์อย่างอิสระเพื่อให้ได้ข้อมูลที่มีความหลากหลายและรอบด้าน โดยระหว่างการสัมภาษณ์ นักวิจัยในฐานะผู้สัมภาษณ์ จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการกระตุ้น ชักถาม และขยายประเด็น เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างสะท้อนความคิดและประสบการณ์ได้อย่างลึกซึ้ง โดย กระบวนการนี้ช่วยให้นักวิจัยสามารถเข้าใจบริบทและมุมมองของผู้เข้าร่วมได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น

โดยข้อมูลที่ได้ จะถูกนำมาวิเคราะห์โดยใช้แนวทางเชิงตีความ (interpretive approach) ซึ่งเป็นการให้ความสำคัญกับเรื่องเล่า (narratives) และมุมมองของผู้มีประสบการณ์โดยตรง เป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพที่เน้นการ จำแนกประเด็นหลัก เพื่อนำมาอธิบายและทำความเข้าใจ ผลกระทบของการตีตราและบทบาทของครอบครัวในฐานะกลไกเชิงระบบ นำไปสู่การสะท้อนถึงที่มาของปัญหาที่ยังคงดำรงอยู่และส่งผลกระทบต่อกลุ่มผู้ใช้/ผู้เคยใช้ในปัจจุบัน

ผลการศึกษา

1. บทบาทของครอบครัวต่อการเผชิญปัญหาและการตีตราจากปัญหายาบ้า

ครอบครัวถือเป็นสถาบันทางสังคมขั้นพื้นฐานที่ใกล้ชิดกับมนุษย์มากที่สุด ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวมีหลายมิติที่ทับซ้อนกัน ไม่ว่าจะเป็นความรัก ความผูกพัน ความคาดหวัง ตลอดจนบทบาทและความรับผิดชอบที่สมาชิกต่างมีต่อกัน ทั้งในฐานะบิดามารดา สามีภรรยา พี่น้อง หรือบุตร ความสัมพันธ์และบทบาท

เหล่านี้ สามารถก่อให้เกิดพลังเชิงบวก คือ การช่วยสร้างความเข้มแข็งและภูมิคุ้มกันทางสังคมแก่สมาชิก ขณะเดียวกัน ก็อาจเป็นแหล่งรวมของแรงกดดันและปัจจัยที่ทำให้ครอบครัวเผชิญความเปราะบางได้เช่นกัน

โดยเฉพาะในฐานะ “พ่อแม่” ที่ยากจะปฏิเสธได้ว่า มักมีความคาดหวังต่อเส้นทางชีวิตของลูก การสัมภาษณ์เชิงลึกสะท้อนประเด็นสำคัญว่า พ่อแม่คือผู้ที่เจ็บปวดและเสียใจมากที่สุดเมื่อลูกเข้าไปพัวพันกับ ยาบ้า ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์คนในครอบครัวของผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับยาบ้า พบว่า ประสบการณ์รับรู้ ว่าสมาชิกในครอบครัวยุ่งเกี่ยวกับยาบ้า แบ่งได้ 3 รูปแบบ คือ 1) รับรู้ด้วยตนเอง ด้วยการสังเกตเห็นพฤติกรรม ที่ผิดปกติไปจากเดิม เช่น การหลับนอนไม่เป็นเวลา การเก็บตัวอยู่ในห้อง อารมณ์แปรปรวน ดูไม่มีสติ สิ่งเหล่านี้ เป็นข้อสงสัยเบื้องต้นก่อนที่พวกเขาจะรู้ความจริง 2) การรับรู้จากบุคคลภายนอก โดยเป็นการบอกเล่าของ เพื่อนบ้านและคนในชุมชน ว่าพบเห็นลูกหรือสมาชิกในครอบครัวของเรา ไปรวมกลุ่มมั่วสุมยาบ้า ณ สถานที่ลับ ตาในชุมชน และ 3) การรับรู้อย่างกระตือรือร้น เมื่อคนในครอบครัวโดนจับกุมตัวจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ

อย่างไรก็ตาม แม้บางครอบครัวจะพอเห็นสัญญาณจากพฤติกรรมของสมาชิก แต่เมื่อความจริงปรากฏ ความรู้สึกแรกที่เกิดขึ้นก็มักเป็นความผิดหวัง ความโกรธ และความเศร้าโศก ทั้งนี้เพราะในสายตาของพ่อแม่ ยาบ้าไม่ได้ถูกมองเพียงในฐานะสิ่งเสพติด แต่ยังหมายถึงการกระทำที่ผิดกฎหมาย ซึ่งสร้างแรงสะท้อนทั้งต่อ ความสัมพันธ์และต่อเกียรติของครอบครัวเอง และเมื่อพิจารณาในมิติของเพศภาวะ และ โครงสร้าง ความสัมพันธ์ภายในครอบครัว พบว่า พ่อแม่แสดงบทบาทในลักษณะคานงัด ผ่านท่าทีที่เข้มงวด ตรงไปตรงมา หรือบางครั้งอาจใช้ถ้อยคำกดดัน ซึ่งมีเจตนาเพื่อให้สมาชิกกลับตัว แต่ในอีกด้านหนึ่งก็อาจก่อให้เกิดแรงเสียดทานทางอารมณ์และความรู้สึกต่อต้าน ในขณะที่แม่ มักทำหน้าที่เป็น ตาข่ายรองรับ โดยใช้ความเข้าใจ ความห่วงใย และการปลอบโยนในการรักษาความสัมพันธ์ในครอบครัวให้คงอยู่

ผลการสัมภาษณ์ยังสะท้อนว่า หลังจากอารมณ์แรกผ่านพ้นไป แม่หลายคนกลับเผชิญกับความรู้สึกผิด และโทษตัวเองว่าอาจดูแลเอาใจใส่ลูกไม่เพียงพอ นอกจากนั้น พบว่า บางครอบครัว แม่เองเคยมีประสบการณ์ ใช้ยาบ้ามาก่อน แม่ภายหลังจะเลิกได้ แต่แม่กล่าวว่า ลูกเคยรับรู้ว่าตนเคยใช้ยาบ้ามาก่อน ดังนั้น เมื่อลูกใช้ ยาบ้าเช่นเดียวกัน ยิ่งส่งผลให้ตนรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา เพราะตนเป็นตัวอย่างไม่ดี จึงไม่อาจสั่ง สอนหรือห้ามปรามลูกได้อย่างเต็มปากเต็มคำ ดังเช่น กรณีดังต่อไปนี้

“ ลม” (นามสมมติ) แม่ของ “ยุทธ” (นามสมมติ) โดยเริ่มแรก ลมเริ่มเฝ้าว่าลูกอาจยุ่งเกี่ยวกับยาเสพติด แต่ก็ยังไม่แน่ใจ เพราะทุกครั้งที่ถาม ยุทธก็มักปฏิเสธว่าไม่ได้เล่นยา แม่ลมจะไม่ เชื่อสนิทใจ แต่ก็ยังไม่กล้ายืนยันความคิดของตน จนกระทั่งวันหนึ่งเพื่อนบ้านโทรมาบอกว่าตำรวจจับ ยุทธไป หลังมีคนในชุมชนแจ้งเบาะแสเรื่องกลุ่มวัยรุ่นมั่วสุมใช้ยาบ้า และเมื่อความจริงปรากฏ ความรู้สึกต่าง ๆ ก็ถาโถมเข้ามา ทั้งความรู้สึกผิดหวัง เสียใจ และเจ็บปวดในฐานะของคนเป็นแม่ที่มี ลูกกระทำความผิด แต่อย่างไรก็ตาม แม่ลมเอง กำลังตกอยู่ในห้วงอารมณ์ที่เสียใจ แต่สิ่งที่ลมคิดและ ทำหลังจากนั้น คือ การคิดหาทางประกันตัวลูก ซึ่งจำนวนเงินค่าประกันตัวในครั้งนั้น 3,000 บาท แต่

ขณะนั้นครอบครัวไม่มีเงินเพียงพอที่จะไปประกันได้ ลมจึงต้องไปหยิบยืมเงินจากคนรู้จัก เพราะไม่
อยากให้ลูกต้องนอนคุกแม้แต่คืนเดียว”

จากที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่า แม้ลูกจะทำความผิด แต่ในฐานะแม่ แม้จะต้องเผชิญกับความผิดหวัง
ความเสียใจและแรงกดดันทางอารมณ์เพียงใด บทบาทของความเป็นแม่ก็ยังตั้งอยู่บนพื้นฐานของการ
ช่วยเหลือและการปกป้องลูก บริบทดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทเชิงโครงสร้างของครอบครัว ที่มักผลักดันให้
แม่ทำหน้าที่เป็น “ผู้เสียสละ” และ “ตาข่ายรองรับ” ยามที่ครอบครัวตกอยู่ในภาวะวิกฤต แม้บทบาทเช่นนี้จะ
สร้างภาระซ้อนทับทั้งด้านความถูกผิด เศรษฐกิจ และจิตใจ แต่สิ่งที่ต้องพยายามทำคือ การช่วยให้สมาชิกเล็ก
ใช้ยาบ้าให้ได้ ดังเช่น กรณีดังต่อไปนี้

“ขณะที่ยุทธ (นามสมมติ) หลังจากถูกจับกุม ความรู้สึกแรกที่เกิดขึ้นคือความหวาดกลัวว่าจะต้องติด
คุก แม้จะตระหนักดีว่าสิ่งที่ตนกระทำเป็นเรื่องผิดก็ตาม ขณะเดียวกันก็รู้สึกเห็นใจแม่ที่ต้องลำบากหา
เงินมาประกันตัวให้ หลังจากกลับถึงบ้าน สิ่งที่ไม่ชินที่ตนคือคำดุด่าจากพ่อ และตามมาด้วยการไม่
พูดคุยกับยุทธอยู่ระยะหนึ่ง ทำให้ในบ้านเหลือเพียงแม่และน้องสาวที่ยังพูดคุยกับเขา อย่างไรก็ตาม
ในช่วงแรก แม่จะไม่ตอกย้ำหรือซ้ำเติมในสิ่งที่เขาทำ แต่หลังจากนั้นไม่นาน เมื่อเกิดการทะเลาะหรือมี
เหตุให้น้อยใจกัน สิ่งที่ทำให้ยุทธเสียใจคือ การที่พ่อและแม่เผลอนำเรื่องราวความผิดครั้งนั้นมาพูดตอก
ย้ำซ้ำอยู่บ่อยครั้ง แม้ปัจจุบันยุทธจะเลิกใช้ยาบ้าไปหลายปีแล้วก็ตาม ทำให้หลายครั้งยุทธเลือกที่จะ
เก็บเงียบ ไม่สื่อสารกับคนในบ้าน ส่วนการติตราจากภายนอก แม้ยุทธเองจะกล่าวว่าตนไม่เคยได้ยิน
กับหู แต่ก็รู้ว่าต้องมีชาวบ้านนินทา เพราะสาเหตุที่เขาโดนจับก็เพราะโดนคนในชุมชนโทรแจ้งตำรวจ
แต่ทว่าไม่ได้ให้ความสำคัญมากนัก แต่สิ่งเหล่านี้ อาจส่งผลกระทบไปถึงแม่ เนื่องจากแม่ประกอบ
อาชีพขายอาหารตามสั่งในชุมชน แต่เขาไม่เคยเอ่ยปากถามหรือพูดคุยกับแม่ถึงประเด็นนี้สักครั้ง”

จากที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่า แม้ครอบครัวจะพยายามทำหน้าที่เป็นตาข่ายรองรับในช่วงแรก แต่
เมื่อเกิดความขัดแย้งก็ยังเผลอนำอดีตกลับมาตอกย้ำ สถานการณ์นี้สะท้อนว่าครอบครัวอาจไม่เพียงแต่ทำ
หน้าที่โอบอุ้มเพียงเท่านั้น หากแต่ก็มีมุมที่สามารถกลายเป็นพื้นที่ของการติตราซ้ำเติมไปพร้อมกันด้วย
ขณะเดียวกัน การติตราเป็นกลไกที่มีความลึกลับ เพราะการติตราที่ไม่เพียงกระทบต่อผู้ให้ยา แต่ยังส่งผลข้าม
ไปถึงสมาชิกครอบครัวคนอื่นร่วมด้วย

นอกจากนี้ ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ พบว่า ครอบครัวที่มีสมาชิกเกี่ยวข้องกับยาบ้าล้วนพยายามทำ
หน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการช่วยพยุงและประคับประคองให้สมาชิกก้าวผ่านสถานการณ์ที่เปราะบาง เพียงแต่
แนวทางการจัดการและการรับมือของแต่ละครอบครัวมีความแตกต่างกัน บางครอบครัวเลือกที่จะโอบอุ้มและ
หลีกเลี่ยงการตอกย้ำ ขณะที่บางครอบครัว ก็เลือกที่จะใช้ความผิดพลาดในอดีตมาตักเตือน โดยมองว่าความ

ผิดพลาดที่ผ่านมา จะเป็นเครื่องมือที่จะยับยั้งไม่ให้สมาชิกหวนกลับไปใช้ซ้ำอีก นอกจากนั้น พบว่า หากสามารถทำได้ บางครอบครัวเลือกที่จะเจ็บให้ได้มากที่สุด ถึงการที่สมาชิกในครอบครัวเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับยาบ้า ซึ่งวิธีการนี้ทำได้ในกรณีที่มีสมาชิกในครอบครัวถูกจับกุมนอกพื้นที่ชุมชนที่อยู่อาศัย โดยวิธีการนี้ ครอบครัวกล่าวว่า ไม่ได้เป็นการทำเพราะความอับอายเป็นหลัก แต่เป็นความตั้งใจที่จะป้องกันไม่ให้เกิดการซ้ำเติมจากสังคมภายนอกแก่สมาชิกครอบครัว ซึ่งในกรณีนี้ สมาชิกที่ยุ่งเกี่ยวอยู่ในวัยเรียน จึงมองว่าเป็นการรักษาโอกาสและอนาคตแก่สมาชิกในครอบครัวให้ได้มากที่สุด

“พี่ศักดิ์” (นามสมมติ) กล่าวว่า การเลิกใช้ยาบ้าของตนหยุดลง เมื่อรู้ว่าภรรยาตั้งครรภ์ จึงตัดสินใจเลิกจริงจัง แมื่อก่อนหน้านี้ ภรรยาก็เคยเตือนให้เลิกหลายครั้ง ซึ่งตนก็พยายามและรับปากแล้วว่า จะเลิกให้ แต่ด้วยสภาพแวดล้อมของกลุ่มเพื่อนที่ยังใช้ยาบ้า ทำให้การพบปะ มีการใช้ยาบ้าด้วยในบางครั้ง แต่เมื่อรับรู้ว่าจะมีลูก ส่งผลให้ศักดิ์ตัดสินใจเด็ดขาดว่า จะเลิกให้ได้ เพราะไม่อยากให้ลูกเกิดมาโดนตีตราว่า “เป็นลูกคนติดยา” หรือ “มีพ่อชู้ยา”

จากที่กล่าวมา สะท้อนให้เห็นว่า บทบาทของครอบครัวต่อการเผชิญปัญหาและการตีตราจากปัญหายาบัญั้น ยังคงเป็นปรากฏการณ์ที่ชี้ให้เห็นถึงความซับซ้อนของครอบครัวในฐานะทั้งแหล่งรองรับและแหล่งสร้างแรงกดดันในเวลาเดียวกัน เพราะแม้หลายครอบครัวที่ได้สัมภาษณ์ กล่าวว่า พวกตนจะพยายามก้าวข้ามเรื่องราวและให้โอกาสแก่สมาชิกที่ข้องเกี่ยวกับยาบ้าหลายครั้ง แต่ก็มักต้องเผชิญกับความผิดหวังอยู่เสมอ เพราะถึงแม้สมาชิกจะสัญญาว่าจะเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาบ้า แต่สุดท้าย ก็มักวนเวียนกลับไปใช้ซ้ำอยู่บ่อยครั้งหรือบางคนในปัจจุบันก็ยังคงใช้อยู่ สิ่งเหล่านี้ ส่งผลให้ความเชื่อใจที่มอบให้อีกครั้งถูกสั่นคลอนและเปราะบางลงไปเรื่อย ๆ โดยจะได้ขยายความในประเด็นถัดไปว่า แม้ครอบครัวจะทำหน้าที่เป็นทั้งกลไกการปกป้องและพื้นที่ของการตีตรา แต่การยุติการใช้ยาบัญั้นไม่ได้เป็นสิ่งที่สามารถดำเนินไปอย่างเส้นตรงมากนัก หากกลับเติมไปด้วยอุปสรรค ทำให้เกิดการหวนกลับไปใช้ซ้ำเป็นระยะ ๆ ดังนั้น การเลิกยาบ้า จึงไม่เพียงขึ้นอยู่กับการตัดสินใจส่วนตัวเท่านั้น แต่ครอบครัวและบริบททางสังคมรอบข้างล้วนมีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทางนี้เช่นเดียวกัน

2. การกลับไปใช้ยาบ้าซ้ำและความผิดหวังที่สะสมในครอบครัว

การยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าของสมาชิกในครอบครัว ได้สร้างทั้งความผิดหวังและรอยร้าวในหลายครอบครัว แต่ทว่าด้วยบทบาทและหน้าที่ของครอบครัวนั้น ส่งผลให้ครอบครัวส่วนใหญ่ยังคงเลือกที่จะพยายามประคับประคองสมาชิกให้เลิกใช้ยาบ้าอย่างเด็ดขาด โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์สะท้อนว่า ปัจจัยหลักที่ผลักดันให้ผู้ที่สามารถเลิกยาบ้าได้จริงในปัจจุบัน คือ “ลูก” และ “ครอบครัว” กล่าวคือ เมื่อกำลังจะมีลูก ทำให้การยุติการใช้ยาบ้า สามารถยุติได้อย่างรวดเร็วและไม่หวนกลับไปใช้ซ้ำอีก เพราะ กลัวว่าลูกจะได้รับผลกระทบจากการตีตราในอนาคต ส่วนกรณีของครอบครัว พบว่า ผู้ใช้/เคยใช้ หลายคน กล่าวว่า ครอบครัว เป็นหนึ่งใน

ปัจจัยที่ทำให้เลิกยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าได้ เช่น เมื่อเห็นความเสียใจของครอบครัว ถึงการรับรู้ถึงการใช้ยาบ้าของตนเอง เช่น กรณีดังต่อไปนี้

“เปา” (นามสมมติ) กล่าวว่า การเข้ามาเรียนในโรงเรียนในเมืองคนเดียว ทำให้ตนติดเพื่อน และเพื่อนมักชักชวนไปกินเหล้าและไปสถานบันเทิง ทำให้ได้ลองใช้ยาบ้า และสถานบันเทิงที่ไปไปเกี่ยวกับเพื่อนบ่อย ๆ มีตำรวจเข้ามาตรวจบัสสาวะหาสารเสพติดของผู้เที่ยว ทำให้เปาในขณะนั้นที่ยังเรียนหนังสืออยู่ถูกจับ และต้องแจ้งครอบครัวในฐานะผู้ปกครอง และครั้งนั้นทำให้แม่รู้ว่าเปายุ่งเกี่ยวกับยาบ้า โดยภาพแม่ที่ร้องไห้เสียใจยังคงติดตาเปาอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ หลังจากเปาเห็นแม่ร้องไห้หนัก ทำให้เปาตัดสินใจเลยเลิกยุ่งเกี่ยวกับยาบ้าอย่างเด็ดขาดนับจากนั้นเป็นต้นมา

แต่กระนั้น ไม่ใช่ทุกคนที่จะสามารถเลิกได้เด็ดขาดตั้งแต่หลังครอบครัวรับรู้ เนื่องจากบริบทของสิ่งแวดล้อมที่อยู่อาศัยและประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ โดยข้อมูลจากการสัมภาษณ์ กลุ่มผู้ใช้แรงงานหนัก ที่กล่าวถึงสาเหตุการใช้ยาบ้าของพวกเขว่า แม้เริ่มต้นจะเป็นการอยากรู้ อยากลองทั่วไป แต่เมื่อได้ใช้แล้ว ทำให้มีกำลังในการทำงาน โดยกล่าวว่าช่วยให้ อึด ทน ต่อความเหนื่อยล้าได้นานกว่าปกติ ทำให้การใช้ยาบ้า ถูกนำไปผูกเกี่ยวกับเงื่อนไข ว่าเป็นการใช้เพื่อตอบสนองประโยชน์ด้านเศรษฐกิจ ทำให้การยุติการใช้ยาบ้าเป็นเรื่องยากกว่าเดิม ดังเช่นกรณีดังต่อไปนี้

“พี่กาญจน์” (นามสมมติ) พี่กาญจน์ในฐานะผู้เคยใช้ยาบ้า เล่าว่า การเริ่มต้นของการใช้ยาบ้าของตนเกิดจากความอยากรู้ อยากลอง ตามเพื่อน หลังจากลองใช้สักพัก ได้ทำงานเป็นพนักงานเสิร์ฟโต๊ะจีน ซึ่งการทำงานต้องทำงานแข่งกับเวลา ทั้งการไปซื้อวัตถุดิบในช่วงกลางวัน การเตรียมวัตถุดิบเพื่อปรุงประกอบ และการเสิร์ฟ และเก็บล้าง ทำให้ภายในหนึ่งวัน อยู่กับการทำงานเกือบ 24 ชั่วโมง ทำให้จากประสบการณ์ที่ใช้ยาบ้าและเห็นถึงฤทธิ์ว่า ทำให้มีการตื่นตัว จึงเลือกที่จะใช้ยาบ้าเข้ามาเป็นตัวกระตุ้นให้ตนเอง สามารถทำงานได้ เพื่อแลกกับรายได้ในวันที่มีงาน อย่างไรก็ตาม เมื่อถามว่า นายจ้างรับรู้หรือไม่ว่า มีการใช้ยาบ้า พี่กาญจน์ตอบว่า น่าจะรู้เพราะใช้กันหลายคน แต่ก็ไม่ได้มีการว่าหรือห้ามปรามอะไร คงเพราะเขาดูที่ผลลัพธ์การทำงานของเรา คือ เราสามารถทำงานเพื่อตอบสนองเขาได้ งานเขาไม่เสียหาย การใช้ยาบ้าของเรากลายเป็นประโยชน์ต่องานเขาและรายได้ที่เราได้รับแลกกลับมา”

“พี่เกมส์” (นามสมมติ) กล่าวถึง สาเหตุการที่ยังคงใช้ยาบ้าอยู่ พบว่า ก่อนหน้านี้เคยทำงานแบกหาม และใช้ยาบ้าเพื่อให้ตัวเองมีพลังกำลังในการทำงานให้ได้มากที่สุด เพราะงานที่ทำ ยังสามารถทำได้เยอะเท่าไร นั่นหมายความว่าถึงจำนวนรายได้ที่จะได้รับ ทำให้มีการใช้ยาบ้าเป็นตัวกระตุ้นพลังกำลัง อย่างไรก็ตาม พี่เกมส์เองก็เคยมีความคิดจะเลิกยาบ้าในหลายครั้ง แต่พบว่า หลังจากที่ไม่ใช้ยาบ้าหลายวัน ตนมีอาการปวดหลังและเส้นไปทั้งตัว ทำอย่างไรก็ไม่หายปวด แต่เมื่อเสพยาบ้า อาการก็ดีขึ้น

ขึ้น ซึ่งไม่ได้เป็นสิ่งที่คิดไปเอง เพราะลองทำหลายครั้ง ทำให้ปัจจุบันยังคงใช้ยาบ้าอยู่ แต่ในปริมาณที่น้อยมาก ๆ จะใช้เมื่อมีอาการปวดเนื้อปวดตัวเป็นหลักเท่านั้น”

จากที่กล่าวมาข้างต้น สะท้อนให้เห็นว่า การเลิกยาบ้าไม่ได้ขึ้นอยู่กับความตั้งใจเพียงอย่างเดียว แต่เกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งกับ สภาพแวดล้อมทางอาชีพ เศรษฐกิจ และร่างกาย ซึ่งทำให้การยุติการใช้ยาบ้าเต็มไปด้วยข้อจำกัดและความท้าทาย และสำหรับหลายคน ยาบ้าจึงไม่ได้ถูกมองเพียงในฐานะสิ่งผิดกฎหมายหรือสารเสพติด หากแต่บางครั้ง กลายเป็นเงื่อนไขที่ถูกนำมายึดโยงกับการทำงาน การดำรงชีวิต และการบรรเทาความทุกข์ทางกาย อย่างไรก็ตาม การเลิกยาบ้าในหลายครอบครัวกลับกลายเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดการกระทบกระทั่งภายในครอบครัวเอง กล่าวคือ เมื่อมีการให้คำมั่นสัญญาว่าจะเลิก แต่กลับยังคงใช้เช่นเดิม หรือความพยายามปกปิดหรือปฏิเสธเสียงแข็ง แต่ทว่าท้ายที่สุด ก็ยังคงวนเวียนกลับไปใช้ยาบ้าเช่นเดิม ซึ่งวงจรเช่นนี้ทำให้ความไว้วางใจในครอบครัวถูกสั่นคลอน และความสัมพันธ์ในครอบครัวจึงเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ความผิดหวัง และบรรยากาศที่ตึงเครียด

สิ่งเหล่านี้สะท้อนให้เห็นว่า การยุติการใช้ยาบ้าไม่ได้ดำเนินไปในลักษณะเส้นตรง หากแต่เป็นกระบวนการที่ซับซ้อน และเต็มไปด้วยการพยายาม การล้มเหลว และการวนกลับไปใช้ซ้ำ โดยพบว่า ครอบครัวสามารถทำหน้าที่เป็นแรงดึง ให้ผู้ใช้เลิกให้ได้จริง แต่ขณะเดียวกัน ก็มีอีกหลายครอบครัว ที่ต้องเผชิญกับวงจรการกลับไปใช้ซ้ำซากของยาบ้า ซึ่งไม่เพียงทำให้ความหวังถูกทำลายซ้ำแล้วซ้ำเล่า แต่ยังสะสมความเปราะบางทางความสัมพันธ์ภายในครอบครัวอย่างต่อเนื่องร่วมด้วย

3. การตีตราจากภายในครอบครัว

แม้ผู้ใช้หรือผู้เคยใช้ยาบ้าจะไม่คาดหวังการยอมรับหรือความเข้าใจจากคนภายนอกนัก เพราะต่างให้น้ำหนักในการเผชิญกับการตีตราจากคนใกล้ชิด เช่น จากพ่อแม่ พี่น้อง คู่ชีวิต เพื่อนสนิท หรือผู้ที่ตนไว้วางใจ ซึ่งล้วนทำให้เกิดความรู้สึก บั่นทอนจิตใจอย่างรุนแรง เพราะเขามองว่าควรเป็นกลุ่มคนควรเข้าใจ เชื่อใจ และให้อีกโอกาสในการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด แต่กลับมีส่วนสำคัญในการสร้างบาดแผลทางจิตใจแก่พวกเขาได้รุนแรง หากถูกประชด หรือการยกอดีตการใช้ยามาตอกย้ำ รวมถึงการถูกเปรียบเทียบซ้ำ ๆ สิ่งเหล่านี้ ล้วนเป็นรูปแบบของการตีตราที่กลุ่มตัวอย่างล้วนได้พบเจออยู่เสมอ แม้หลายคนที่สามารถยุติการใช้ยาได้แล้ว แต่ก็ยังคงอยู่ในวงจรการโดนตีตราอยู่เช่นเดิม ซึ่งข้อมูลจากการสัมภาษณ์พบว่า กรณีร้ายแรงที่สุดของการตีตราจากคนในครอบครัว นำไปสู่การประชดด้วยพฤติกรรมทำร้ายตนเอง จากความรู้สึกไร้ค่าและสิ้นหวัง ดังเช่น คำพูดดังต่อไปนี้

“จะเลิกได้ก็วัน” “เลี้ย่มากก็เสียข้าวสุก” “นี่ไม่ได้เมายาอยู่ไหม้ย”

“คนดีที่ไหนเขาจะรับได้” “ถ้าไม่ยุ่งกับยาชีวิตคงดีกว่านี้แล้ว” “ตอนนี้ดูดีขึ้นเยอะ”

“พี่กู้ง” (นามสมมติ) กล่าวถึง ความเจ็บปวดจากคำพูดของคนภายในครอบครัว เป็นคำพูดที่ทิ่มแทงจิตใจที่สุดแล้ว เพราะคนอื่นยังไ้ก็เป็นคนอื่น ถ้าเขารู้ว่าเราเล่นยา เขาจะรังเกียจเราก็ไม่แปลก เพราะเขาไม่รู้จักเรา แต่พ่อแม่หรือเพื่อนที่เรารัก แค่พูดประโยคสั้น ๆ หรือแสดงสีหน้ารังเกียจ มันเสียใจเป็นร้อยเท่า”

กลุ่มตัวอย่างที่เคยใช้หรือยังคงใช้ยาบ้าต่างให้ข้อมูลไปในทิศทางเดียวกันว่า การถูกประชด การถูกตอกย้ำ หรือการถูกหยิบยกอดีตการใช้ยามาพูดซ้ำ ๆ จาก คนใกล้ชิดนั้น ส่งผลกระทบทางจิตใจรุนแรงกว่า คำพูดจากคนแปลกหน้า เนื่องจากในมุมมองของพวกเขา ครอบครัวและเพื่อนสนิทควรจะเป็นกลุ่มคนที่เข้าใจให้กำลังใจ และเป็นพื้นที่ปลอดภัยที่สุดในกระบวนการฟื้นฟู แต่เมื่อกลับเป็นแหล่งที่มาของการตีตราเสียเอง สิ่งนี้จึงกลายเป็นบาดแผลทางใจที่ยากจะเยียวยา การตีตรากับผู้ที่ใช้หรือเคยใช้ยาบ้า ทำหน้าที่เสมือนเงามืด ที่ตามหลอกหลอน เพราะแม้พวกเขาจะยุติการใช้ยาบ้า หรือกำลังพยายามเลิกยาและเริ่มต้นชีวิตใหม่ แต่ทุกครั้งที่เกิดการทะเลาะหรือขัดแย้งในครอบครัว เรื่องราวในอดีตมักถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเครื่องมือในการประชดหรือตอกย้ำ ทำให้ผู้ใช้รู้สึกเหมือนถูกพันธนาการอยู่กับตรวบาปที่ไม่มีวันปลดปล่อยได้

ส่งผลให้หลายคนเลือกที่จะถอยห่างจากครอบครัวด้วยการเก็บตัวเงียบ ไม่สื่อสาร และพยายามสร้างกำแพงระหว่างตนเองกับคนที่ควรเป็นที่พึ่งพิง เช่นเดียวกันกับครอบครัว ที่แม้สมาชิกจะยุติการใช้ยาบ้าแล้ว เช่นเดียวกันกับครอบครัว ที่แม้สมาชิกบางคนจะสามารถยุติการใช้ยาบ้าได้แล้ว แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่าผลกระทบจากการเคยยุ่งเกี่ยวกับยาบ้ายังคงหลงเหลืออยู่ และสะท้อนออกมาในหลายมิติ ทั้งด้านความสัมพันธ์ที่อาจไม่กลับมาแนบแน่นเหมือนเดิม ความไว้วางใจที่สั่นคลอน สิ่งเหล่านี้ต้องใช้เวลาในการฟื้นฟู เพราะปัญหาการใช้ยาบ้าไม่ใช่เพียงเรื่องของปัจเจกบุคคล หากแต่โยงไปถึงครอบครัวในฐานะสถาบันใกล้ชิดที่ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการประคับประคองและผลักดันให้สมาชิกกลับคืนสู่เส้นทางชีวิตที่มั่นคงอีกครั้ง

อภิปรายและสรุป

ครอบครัวในฐานะการเป็นกลไกเชิงระบบ ได้แสดงให้เห็นถึงพลวัตที่ซับซ้อนของความสัมพันธ์ระหว่างแรงดึงและแรงผลัก ที่ส่งผลโดยตรงต่อกระบวนการฟื้นฟูของผู้ใช้ยาบ้า กล่าวคือ ด้านหนึ่ง ครอบครัวได้ทำหน้าที่เป็นแรงดึงที่ช่วยพยุงสมาชิกให้ค่อย ๆ กลับมาสู่ชีวิตปกติ ผ่านการแสดงออกถึงความรัก ความห่วงใย และความพยายามที่จะไม่ทอดทิ้ง ซึ่งกลายเป็นพลังเชิงบวกที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจและความหวังในการเปลี่ยนแปลงตนเอง ขณะเดียวกันในอีกด้าน ครอบครัวก็สามารถกลายเป็นแรงผลักดันที่ซ้ำเติมได้ เมื่อความคาดหวัง ความผิดหวัง หรือความเหนื่อยล้าถูกถ่ายทอดผ่านคำพูดประชด การตอกย้ำ หรือการรื้อฟื้นอดีตการใช้ยา สิ่งเหล่านี้แม้เกิดจากความห่วงใย แต่กลับกลายเป็นกลไกที่ผลักผู้ให้ให้ออกจากวงจรการสนับสนุน และบางครั้งนำไปสู่การกลับมาใช้ซ้ำครอบครัวจึงมีบทบาทซ้อนทับในสองมิติ เป็นทั้งตาข่ายรองรับและแรงซ้ำเติมมากกว่าการเป็น คานงัดแห่งการเปลี่ยนแปลง แต่เมื่อครอบครัวสามารถปรับบทบาทจากการสงสารมาเป็นการ

เข้าใจ และจากการปกป้องมาเป็นการส่งเสริม เช่น การให้โอกาสและความไว้วางใจอย่างมีเงื่อนไข เช่น การมอบหมายความรับผิดชอบเล็ก ๆ ภายในบ้าน การชื่นชมความพยายามของสมาชิกเมื่อมีพฤติกรรมเชิงบวก การเปิดพื้นที่สนทนาโดยปราศจากการตัดสิน ครอบครัวจะกลายเป็น ตายายรองรับ ที่ไม่เพียงลดการกลับไปใช้ยา แต่ยังช่วยให้สมาชิกค่อย ๆ พ้นคืนศักดิ์ศรีและคุณค่าในตนเองได้อย่างยั่งยืนอีกครั้ง

ด้วยเหตุนี้ การตีตราภายในครอบครัวควรถูกมองในฐานะกลไกทางสังคมที่มีอิทธิพลลึกซึ้งต่อการฟื้นฟูชีวิตของผู้ใช้ยา เพราะ การตีตราภายในครอบครัว เป็นการสร้างบาดแผลทางจิตใจรุนแรงยิ่งกว่าการตีตราจากสังคมภายนอก เนื่องจากครอบครัวและคนใกล้ชิดถูกคาดหวังให้เป็นพื้นที่แห่งความเข้าใจและการให้อภัย เมื่อกลับกลายเป็นแหล่งของการตอกย้ำตราบาป จึงทำให้ผู้ใช้รู้สึกสิ้นหวัง หดศรัทธาในความสามารถที่จะฟื้นฟูตนเอง และบางกรณีก็พัฒนาไปสู่ความโดดเดี่ยวทางอารมณ์และสังคม และในเชิงทฤษฎี การตีตราภายในครอบครัว นับว่าเป็นกลไกการควบคุมทางสังคมแบบไม่เป็นทางการ ที่ดำเนินอยู่ในระดับจุลภาค ผ่านการสื่อสารทางอารมณ์ คำพูด หรือท่าทีที่แฝงเจตนาควบคุมพฤติกรรมของสมาชิก การตีตราในลักษณะนี้สะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัวมิได้เป็นเพียงพื้นที่ของการสนับสนุนเชิงบวกเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็น ระบบควบคุมเชิงคุณค่า (moral regulation) ที่อาจจำกัดหรือส่งเสริมศักยภาพของสมาชิกได้ในเวลาเดียวกัน การทำความเข้าใจพลวัตดังกล่าวนี้ จึงช่วยต่อยอดแนวคิดครอบครัวเชิงระบบ ให้เห็นถึงมิติการทำงานของอำนาจและอารมณ์ในครอบครัวมากขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของการสังเคราะห์ข้อมูลจากงานวิจัยภายใต้ โครงการ “ตราบาปทางสังคม: การควบคุมผู้เข้าเสพติดทางสังคมอย่างไม่เป็นทางการ กรณียาบ้าในประเทศไทย” สนับสนุนโดยสำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด (ป.ป.ส.) ผู้เขียนขอขอบพระคุณผู้ให้ข้อมูลทุกท่านที่กรุณาแบ่งปันประสบการณ์ชีวิตอันล้ำค่าในการสัมภาษณ์เชิงลึก

บรรณานุกรม

- Corrigan, P. W., Watson, A. C., & Barr, L. (2006). *The self-stigma of mental illness: Implications for self-esteem and self-efficacy*. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 25(8), 875–884. <https://doi.org/10.1521/jscp.2006.25.8.875>
- EBSCO. (2024). *Ecological systems theory*. Research Starters: Psychology. EBSCO Information Services, Inc. Retrieved from <https://www.ebsco.com/research-starters/psychology/ecological-systems-theory>
- Guy-Evans, O. (2024). *Bronfenbrenner's Ecological Systems Theory*. SimplyPsychology. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/383500583_Bronfenbrenner%27s_Ecological_Systems_Theory

- Herek, G.M. (2007), Confronting Sexual Stigma and Prejudice: Theory and Practice. *Journal of Social Issues*. 63, 905-925. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00544.x>
- National Institute on Drug Abuse. (2021). *Words Matter: Preferred Language for Talking About Addiction*. https://nida-nih.gov.translate.google.com/research-topics/addiction-science/words-matter-preferred-language-talking-about-addiction?_x_tr_sl=en&_x_tr_tl=th&_x_tr_hl=th&_x_tr_pto=tc
- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2001). *Conceptualizing stigma*. *Annual Review of Sociology*, 27(1), 363–385. <https://doi.org/10.1146/annurev.soc.27.1.363>
- Livingston, J. D., Milne, T., Fang, M. L., & Amari, E. (2012). *The effectiveness of interventions for reducing stigma: A systematic review of reviews*. *Addiction*, 107(1), 39–50. <https://doi.org/10.1111/j.1360-0443.2011.03601.x>
- Sampson, D., Heinsch, M., Geddes, J., Velleman, R., Velleman, G., Teesson, M., Newton, N., & Kay-Lambkin, F. (2023). 'I no longer know that person': Experiences of families living with someone using crystal methamphetamine. *PLOS ONE*, 18(4): e0284156 <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0284156>
- Scambler, G. (2004). Re-framing stigma: Felt and enacted stigma in the context of chronic conditions. *Social Theory & Health*, 2(1), 29–46.
- กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2567). รายงานข้อมูลสถานการณ์ด้านความรุนแรงในครอบครัว สำหรับรายงานตามมาตรา 17 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองผู้ถูกกระทำด้วยความรุนแรงในครอบครัว พ.ศ. 2550 ประจำปี 2565. กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. <https://www.dwf.go.th/storage/77313/2dc3ce63-ad87-446f-b8c5-015f145c7905-document-6066.pdf> สืบค้นเมื่อ 29 สิงหาคม 2568

สัมภาษณ์

- พี่กั้ง (นามสมมติ), สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2568.
- พี่เกมส์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์. 2 สิงหาคม 2568.
- พี่กาญจน์ (นามสมมติ), สัมภาษณ์. 10 สิงหาคม 2568.
- เป่า (นามสมมติ), สัมภาษณ์. 16 สิงหาคม 2568.
- ลม (นามสมมติ), สัมภาษณ์. 17 สิงหาคม 2568.
- ยุทธ (นามสมมติ), สัมภาษณ์. 30 สิงหาคม 2568.